

**ILMIY PSIXODIAGNOSTIKA BILAN AMALIY
PSIXODIAGNOSTIKANING O‘ZARO ALOQALARI**

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Psixologiya yo‘nalishi 2-bosqich talabasi:*

Oripova Munira Bahriddin qizi

E-mail: oripovamunira86@mail.com

Ilmiy rahbar: PhD Rasulova Iroda

Anotatsiya: Maqolada ilmiy psixodiagnostika va amaliy psixodiagnostikaning o‘zaro aloqalari, ularning psixologik tadqiqot va amaliyot jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Psixodiagnostikaning ilmiy asoslari, amaliy qo‘llanish mexanizmlari, diagnostik metodlar va ular orqali olingan natijalarni amaliy faoliyatda qo‘llash yo‘nalishlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: ilmiy psixodiagnostika, amaliy psixodiagnostika, metodika, diagnostik natija, psixometrik mezonlar.

Аннотация: В статье рассмотрены взаимосвязи научной и практической психодиагностики, их роль в исследовательской и прикладной деятельности психолога. Анализируются научные основы психодиагностики, методы и возможности применения результатов диагностики в практике.

Ключевые слова: научная психодиагностика, практическая психодиагностика, методика, диагностический результат, психометрические критерии.

Abstract: This article examines the relationship between scientific and practical psychodiagnostics, focusing on their significance for psychological research and applied practice. The paper analyzes theoretical foundations, diagnostic tools, data interpretation, and the transfer of scientific findings into real psychological services.

Keywords: scientific psychodiagnostics, practical psychodiagnostics, methodology, diagnostic data, psychometric criteria.

Kirish

Psixodiagnostika psixologiyaning shaxs xususiyatlari, kognitiv jarayonlar, emotsional holatlar va xulq-atvorni o‘lchashga qaratilgan sohasi bo‘lib, u ilmiy tadqiqotlar hamda amaliy faoliyatda keng qo‘llaniladi. Ilmiy psixodiagnostika nazariy tamoyillarga, metodologik yondashuvlarga, ishonchlilik va haqiqiylik mezonlariga tayanadi. Amaliy psixodiagnostika esa real muammolarni aniqlash, maslahat berish, korreksiya va rehabilitatsiya jarayonlari uchun zarur ma’lumotlarni beradi.

Maqolaning maqsadi — ilmiy psixodiagnostika bilan amaliy psixodiagnostikaning uzviy bog‘liqligini tahlil qilish, ularning o‘zaro ta’siri va psixologlar faoliyatidagi ahamiyatini asoslash.

Ilmiy psixodiagnostika tushunchasi va uning vazifalari.

Ilmiy psixodiagnostika psixik jarayonlar, shaxs xususiyatlari va individual farqlarni ilmiy mezonlar asosida o‘lchashga yo‘naltirilgan murakkab tizim hisoblanadi. Bu yo‘nalishda qo‘llaniladigan har bir metod ma’lum nazariy konsepsiyaga tayanadi, chunki tashxisning ilmiy qiymati uning nazariy asoslanganligiga bog‘liq. Masalan, kognitiv jarayonlarni o‘rganuvchi testlar umumiy psixologiya va differensial psixologiya nazariyalarida bayon qilingan qonuniyatlarga mos bo‘lishi talab etiladi. Shuningdek, ilmiy psixodiagnostikada psixometrik talablarga alohida e’tibor qaratiladi. Metodikaning ishonchlilik darajasi, haqiqiyliqi, normalarining mavjudligi va qayta qo‘llanganda bir xil natija berishi — uning ilmiy qiymatini belgilovchi asosiy mezonlardir. Natijalar matematik-statistik tahlil qilinadi, bu esa o‘lchash jarayonini subyektiv talqinlardan himoya qiladi. Shaxs yoki guruh to‘g‘risida ilmiy model yaratish, gipotezalar tuzish va ularni tajriba orqali tekshirish ham ilmiy psixodiagnostikaning muhim vazifalaridan biri sanaladi. Shu asosda yaratilgan diagnostik metodlar amaliy psixologlar qo‘lida ishonchli vositaga aylanadi va real tashxis jarayonida xatolik ehtimolini kamaytiradi.

Amaliy psixodiagnostika va uning o‘ziga xos jihatlari.

Amaliy psixodiagnostika psixologning kundalik faoliyatida inson bilan bevosita ishlash jarayoniga qaratilgan bo‘lib, asosiy maqsad muayyan muammoni aniqlash, uni chuqur tushunish va yechim topishga yordam berishdir. Ta’lim muassasalarida amaliy diagnostika o‘quvchilarning qobiliyatlarini, motivatsiyasini, xulq-atvoridagi o‘zgarishlarni aniqlashda qo‘llanadi; klinik psixologiyada esa emotsional buzilishlar, shaxsiy inqirozlar, stress va depressiv holatlarni baholashda muhim rol o‘ynaydi. Kadrlar tanlovi jarayonida diagnostika nomzodning kasbiy kompetensiyasini aniqlashga xizmat qiladi, oilaviy va individual maslahatlarda esa munosabatlar dinamikasi va psixologik moslikni baholash imkonini beradi. Amaliy diagnostikaning asosiy xususiyati — individual yondashuvning ustuvorligi. Shaxsning hozirgi holati, uning ehtiyojlari, ijtimoiy muhit va psixologik fon hisobga olinadi. Diagnostik jarayon yakunida olingan ma’lumotlar suhbat davomida mijozga ochiq va tushunarli tarzda izohlanadi, keyingi bosqich — psixokorreksiya yoki profilaktika bo‘yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shu jihatlari amaliy psixodiagnostikani ilmiy psixodiagnostikadan farqlab turadi, biroq ular o‘zaro ajralmas bog‘liqdir.

Ilmiy psixodiagnostika bilan amaliy psixodiagnostikaning o‘zaro aloqalari.

Psixodiagnostikaning ilmiy va amaliy yo‘nalishlari o‘zaro to‘ldiruvchi, bir-birini mustahkamlovchi tizim sifatida qaraladi. Ilmiy psixodiagnostika amaliyotda qo‘llaniladigan barcha metodikalar uchun nazariy asos, psixometrik mezonlar va

tadqiqot natijalarini taqdim etadi. Har qanday diagnostik metodikani yaratish jarayoni avvalo ilmiy bosqichdan boshlanadi: psixik hodisani tushuntirib beruvchi nazariya tanlanadi, dastlabki model ishlab chiqiladi, metodika sinovdan o'tkaziladi, ishonchlilik ko'rsatkichlari aniqlanadi. Shundan keyingina u amaliyotga joriy etiladi. Amaliy psixolog esa ushbu ilmiy asosga tayangan holda test yoki anketa yordamida mijozning psixologik holatini baholaydi. Agar metodika ilmiy jihatdan yetarli darajada tekshirilmagan bo'lsa, amaliy tashxis xatosi ortadi.

Amaliyotda yig'ilgan ma'lumotlar ilmiy psixodiagnostika uchun boy empirik materialni yaratadi. Masalan, maktab yoki klinik amaliyotda olingan natijalar asosida yosh davrlari rivojlanishidagi yangi qonuniyatlar aniqlanishi, diagnostik metodikalar qayta ko'rib chiqilishi yoki yangilanishi mumkin. Shu tariqa amaliyot ilmiy nazariyalarni qayta ko'rib chiqishga yoki ularni kengaytirishga turtki beradi. Ilmiy diagnostika natijalarini amaliy ishlanmaga aylantirish ham alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotlardan olingan xulosalar asosida profilaktik treninglar, psixokorreksion dasturlar, stressni kamaytirish texnikalari ishlab chiqiladi va real sharoitlarda qo'llaniladi.

Ilmiy yondashuv natijalarni tahlil qilishning qat'iy mezonlarini belgilasa, amaliy yondashuv shu natijalar asosida insonning kundalik hayotiga ta'sir qiluvchi qarorlarni ishlab chiqishni taqozo etadi. Natijada diagnostikaning har ikki ko'rinishi bir-biriga tayanadi: ilmiy yo'nalish aniqlik va ishonchlilikni ta'minlasa, amaliy yo'nalish bu bilimlarni hayotiy vaziyatlarda samarali qo'llash imkonini yaratadi.

Ilmiy diagnostika va amaliy diagnostika o'rtasidagi axborot almashinuvi.

Psixodiagnostikaning ikki yo'nalishi o'zaro bir-birini to'ldirib boradigan jarayonlardan iborat. Amaliy diagnostika real shaxslar bilan ishlashda olingan ma'lumotlarni to'playdi, ilmiy diagnostika esa ushbu ma'lumotlarni tahlil qilib, nazariy bilimlarni boyitadi. Insonning psixik holati, xulq-atvori, motivatsiyasi yoki stressga moyilligi haqidagi empirik kuzatuvlar ilmiy tadqiqotlar uchun asosiy material hisoblanadi. Shu sababli amaliyot davomida yig'ilgan ma'lumotlarning statistik qayta ishlanishi, ular asosida yangi gipotezalar yaratish va mavjud nazariyalarni aniqlashtirish psixologiya fanining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Masalan, yoshlar orasida uchraydigan stress manbalari, moslashuvdagi qiyinchiliklar yoki akademik muvaffaqiyatsizliklar haqidagi amaliy kuzatuvlar dastlab psixolog tomonidan konsultatsiya jarayonida qayd qilinadi. Ushbu ma'lumotlar keyinchalik katta tanlovda umumlashtiriladi va ilmiy tadqiqot sifatida tahlil qilinadi. Shu tarzda amaliy tajriba ilmiy bilimga aylanadi.

Amaliyotdagi ma'lumotlarning ilmiy tadqiqotlarda tutgan o'rni.

Amaliy psixodiagnostika jarayonida to'plangan ma'lumotlar ilmiy tadqiqotlar uchun empirik baza yaratadi. Psixologlarning maktab, oliy ta'lim muassasalari, ishlab chiqarish korxonalari, klinikalar yoki oila bilan ishlash jarayonida olingan kuzatuvlari amaliy diagnostikaning eng qimmatli qismi hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlar aynan ana shu ma'lumotlar orqali real hayotdagi psixik jarayonlarning qay darajada namoyon bo'layotganini aniqlaydi.

Misol uchun talabalar orasida stress darajasining oshishi bo'yicha to'plangan amaliy ma'lumotlar asosida ilmiy guruh stressning psixologik omillarini, uning o'qish samaradorligiga ta'sirini o'rganadi. Keyinchalik ushbu ma'lumotlar statistik modellar bilan solishtiriladi, regressiya, korrelyatsiya va faktor tahlili kabi metodlar qo'llanadi. Natijada stressni kamaytirishga qaratilgan ilmiy asoslangan profilaktik dasturlar ishlab chiqiladi.

Demak, amaliyotdan kelgan har bir kuzatuv psixologiya fanining empirik dalillarini boyitadi, ilmiy model va gipotezalarni tekshirishga yordam beradi. Bu jarayon ilmiy psixodiagnostikaning asosiy tayanch manbai — real amaliyot ekanini ko'rsatadi.

Ilmiy natijalarni talqin qilish va amaliy qaror qabul qilishning o'zaro bog'liqligi.

Ilmiy psixodiagnostika diagnostik metodlar natijasini chuqur tahlil qiladi, ularning psixometrik asoslanganligini tekshiradi va mazmuniy tavsifini ishlab chiqadi. Amaliy diagnostika esa ana shu ilmiy asoslangan natijalardan foydalanib, real vaziyatda qaror qabul qiladi. Ilmiy yondashuvda test natijasining o'zi yetarli emas; unda olingan ko'rsatkichning nimani anglatishi, qaysi psixik funksiyani ifodalayotgani, boshqa ko'rsatkichlar bilan qanday bog'liqligi ilmiy talqin orqali aniqlanadi. Bu jarayonda nazariy model, normativ ma'lumotlar, statistik chegaralar va psixometrik mezonlar muhim rol o'ynaydi.

Amaliy psixolog esa bu natijalarni mijozning individual holatiga moslashtiradi. Masalan, test shaxsning yuqori tashvishlilikini ko'rsatgan bo'lsa, ilmiy talqin bu holatning nazariy asosini — uning emotsional regulyatsiya bilan bog'liqligini — beradi. Amaliy psixolog esa shu asosda mijozga mos maslahat, psixokorreksion dastur yoki profilaktik tavsiyalar ishlab chiqadi. Ikki yo'nalishning uyg'unlashuvi natijani faqat statistik raqam sifatida emas, balki amaliy yechimga olib keladigan psixologik ma'no sifatida talqin qilish imkonini yaratadi.

Ilmiy va amaliy psixodiagnostikaning bog'liqligini yorituvchi kengaytirilgan amaliy misollar

Maktab o'quvchilarining diqqatini baholash jarayoni

Maktab sharoitida o'quvchilarning diqqat barqarorligi va tezkorligi ular o'quv faoliyatining eng muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy diagnostika bosqichida diqqatni baholashga mo'ljallangan testlar — masalan, Bourdon testi yoki

Shultz jadvallari — standartlashtiriladi, normativ ko'rsatkichlar turli yosh guruhlari uchun ishlab chiqiladi. Bu jarayon statistik tahlil bilan birga olib boriladi, chunki har bir test topshirig'ining murakkablik darajasi, vaqt me'yori, o'rtacha natija va dispersiya ilmiy asosda aniqlanadi.

Amaliy bosqichda esa psixolog testni sinfda qo'llaydi, o'quvchining ishlash sur'ati, xatolar soni, chalg'ish darajasini kuzatadi. Olingan natijalar o'quvchining o'qishdagi qiyinchiliklariga sabab bo'layotgan omillarni aniqlash imkonini beradi. Agar diqqatning barqaror emasligi aniqlansa, psixolog o'quvchiga diqqatni rivojlantirish mashqlari, konsentratsiyani kuchaytirishga qaratilgan o'yin va treninglar majmuasini taklif qiladi. Bu yerda ilmiy model amaliy yechimga aylanadi.

Talabalarning stress darajasini o'rganish jarayoni.

Ilmiy diagnostika jarayonida stress darajasini baholash uchun maxsus shkalalar — masalan, Perceived Stress Scale (Cohen) yoki DASS-21 — validatsiyadan o'tkaziladi, testning ichki ishonchliligi Cronbach alfa koeffitsienti orqali tekshiriladi. Normativ ma'lumotlar katta tanlov asosida aniqlanadi.

Amaliy jarayon esa talabaning individual stress omillarini aniqlashga qaratiladi. Test natijalari intervyu, kuzatuv yoki suhbat bilan boyitiladi. Psixolog natijaga qarab talabaning qaysi stress omillariga ko'proq moyilligini aniqlaydi: o'qish bosimi, vaqt boshqaruvi muammosi, ijtimoiy qo'rquv yoki shaxsiy ziddiyatlar. Bu ma'lumotlar asosida stressni kamaytirishga qaratilgan amaliy dastur tuziladi — nafas mashqlari, emotsional regulatsiya treninglari yoki muammoli vaziyatlarni boshqarish strategiyalari taklif qilinadi.

Korxonalarda kadr tanlash jarayoni.

Korxona yoki tashkilotlar uchun malakali xodim tanlash jarayonida ilmiy diagnostika hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ilmiy bosqichda lavozim talablariga mos kompetensiya modellari ishlab chiqiladi: muloqot ko'nikmasi, mas'uliyat, analitik fikrlash, stressga chidamlilik, jamoada ishlash qobiliyati kabi sifatlar aniqlanadi. Ushbu kompetensiyalarni baholash uchun psixometrik testlar yaratiladi va validatsiyadan o'tkaziladi.

Amaliy bosqichda HR-psixolog testlarni real nomzodlarga qo'llaydi, test natijalarini intervyu va kuzatuv bilan solishtiradi. Natijalar asosida nomzodning lavozimga mosligi baholanadi. Masalan, analitik fikrlash darajasi yuqori bo'lgan nomzod murakkab qaror qabul qilish talab etiladigan lavozimlarga, yuqori stressga chidamli nomzod esa mijozlar bilan ishlash bo'limiga tavsiya qilinishi mumkin. Bu jarayon ilmiy psixodiagnostikaning natijasi amaliy qaror — ya'ni ishga qabul yoki rad etish — ko'rinishida namoyon bo'lishini ko'rsatadi.

Xulosa

Ilmiy va amaliy psixodiagnostika psixologik faoliyatning ikki ajralmas qismidir. Ilmiy psixodiagnostika metodologik asos, psixometrik talablar va nazariy izohlar

beradi; amaliy psixodiagnostika esa ularni real sharoitlarda qo'llab, muammolarni aniqlash, baholash va hal qilishda foydalanadi.

Ularning o'zaro integratsiyasi psixologik tashxisning aniqligini oshiradi, psixologlar faoliyatini samarali qiladi va ta'lim, tibbiyot, ishlab chiqarish hamda ijtimoiy hayotda psixologik xizmat sifatini yaxshilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. УРОВЕНЬ ИЗУЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НАСИЛИЯ В СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ В УЗБЕКСКОЙ ПСИХОЛОГИИ." (2023): 276-284.
2. "Problems of teaching foreign languages in the direction of inclusive education." Проблемы инновационного и интегративного развития иностранных языков в многоязычной среде (2024): 196-200.
3. "CONFLICTS IN THE CONTEXT OF" PARENTS AND CHILDREN" RELATIONS AND THEIR SOCIO-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS." Western European Journal of Historical Events and Social Science 2.4 (2024): 1-9.
4. G'oziyev E. G. Umumiy psixologiya. — Toshkent: "O'qituvchi", 2016.
5. Karimova V. A. Psixologiya. — Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2018.
6. Lutfullayeva N. Pedagogik psixologiya. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
7. Akramova F. M. Psixodiagnostika asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
8. Anastasi A., Urbina S. Psychological Testing. — Pearson, 2010.
9. Cohen R., Swerdlik M. Psychological Testing and Assessment. — McGraw-Hill, 2018.
10. Ratner C. Cultural Psychology. — Routledge, 2006.